

КУЛТУРНИЯТЪ ЧОВЪКЪ

И

НЕГОВИТЪ ОБНОСКИ

——

Прѣведе отъ френски:

Д-ръ Ув. Златаровъ.

СОФИЯ,
ПЕЧАТНИЦА НА Г. А. БОЖАРОВЪ
1904

Фототипно издание, 2022 г.

ISBN: 978-619-7688-00-9

Художник на корица:
Александра Младенова

Формат: 60/90/16
Печатни коли: 8

Издава:

БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

„БИ 93“ ООД
София, ул. „Загоре“ 3

www.bulgarianhistory.org
www.bulgarianhistory.shop

Печат:
„Абагар“ АД

Нѣколко думи отъ прѣводача.

Настоящата книга е по-вече отъ наврѣменна за нашето общество. Тя ни се налага отъ свърѣменнитѣ условия на живота. Добрата отхрана, свѣтското и домашно възпитание сж именно ония добри качества, които, за жалость, съвсѣмъ липсватъ у нашитѣ граждани и гражданки. Появата на тая книга, прѣдначена да удовлетвори една отъ най-сжщественитѣ нужди на културния човѣкъ, тъкмо днесъ ще запълни оная голѣма празнина, която отдавна се усѣщаше въ литературата ни по възпитанието. Ако нашиятъ българинъ по-отрано бѣ прочелъ и усвоилъ началата, прокарани въ този трудъ, навѣрно, покойниятъ Алеко Константиновъ не щѣше да има, отгдѣ да черпи материалъ, за да осмива и окарикатурва българина въ лицето на Бай-Гавю Балкански. Ето защо прѣдлаганиятъ отъ насъ прѣводъ трѣбва да бжде *настолна книга* за всѣко сѣмейство: безъ знанието и съблюдаването на изложенитѣ въ нея правила, всѣки ще си остане до животъ „Бай-Гавю“.

София, 1904 год.

Отдѣлъ първи.

Свѣтскитѣ обноси у дома.

Глава първа.

Обноси къмъ сѣмейството.

„Ако да бѣхъ Наполеонъ“, казваше дѣдо ми, „гѣмъ гражданския кодексъ непрѣмѣнно щѣхъ да добавя и кодекса за вѣжливостта“.

— И за любезността, добави баба ми.

Родителитѣ ми и имаха, и нѣмаха право. Вѣжливостта въ сѣмностъ има своя кодексъ, отъ който положително никой не може да се освободи, ала кой може да ни каже, отъ гдѣ започва и гдѣ се свършва любезността? Вѣжливостта е възникнала отъ извѣстни договори, а любезността — отъ чувствата; първата е работа на възпитанието, а втората — на сърдцето. И при всичко, че двѣтѣ не зависятъ една отъ друга, обаче, тѣ сѣ пакъ иматъ извѣстна общностъ по между си. Човѣкъ не може да е любезенъ, безъ да е вѣжливъ, но може да бѣде вѣжливъ, безъ да е любезенъ.

Нека добавимъ тукъ, че вѣжливостъ безъ любезностъ не е освѣнъ една формалностъ, отъ която никой възпитанъ човѣкъ не може да се освободи. Всѣки трѣбва да бѣде вѣжливъ, както и всѣки е вакциниранъ. Както наказателниятъ законъ не извинява никого, че не познавалъ законитѣ, тѣй сѣщо и всѣки невѣжливъ съ нищо не може да оправдае своята неучтивостъ. Виновниятъ, който не признава обичаитѣ, т. е. законитѣ на обществото, винаги бива прѣдварително осѣжданъ отъ свѣтския сѣдъ.

Има два вида хора: еднитѣ — добрѣ възпитани, другитѣ — не.

Между първитѣ се срѣщатъ такива, които не умѣятъ да си служатъ добръ съ своето добро възпитание. Такива хора биватъ винаги вѣжливи, но не и любезни, тъй като възпитанието често пѣти остава безсилно въ изкореняването недостатѣцитѣ на грубата натура, ала то умѣло ги потуля задъ вѣнкашната лѣскавина на условната вѣжливостъ, която съ пълно право би могла да се нарече лицемѣрие на грубостта.

Слѣдъ този ригоризъмъ, може да ми каже нѣкой:

Е добръ, защо грѣбва тогава да бѣде човѣкъ вѣжливъ?

— Защо ли? — това е твърдѣ ясно.

Въ сѣмейството си — отъ любовъ къмъ своитѣ, а въ обществото — отъ любовъ къмъ ония, които посѣщава. При тия условия любезността сама ще си се яви; ако ли пъкъ тя упорствува на позива на природата, това вече показва, че въ тази любовъ или уваженне се крие вѣкаква задна мисль, че у васъ се таи нѣкоя причина, която ви и прѣчи да се прѣдставите, че обичате и уважавате. Въ такъвъ случай може да бѣдете извинени, но изобщо прѣдпазвайте се, тъй като комедията на вѣжливостта много прилича въ дадения случай на гримаса, и тогава родителитѣ ви по-добръ отъ всѣко вѣнкашно лице нѣма да закѣснѣятъ да поименуватъ съ приличното ѣ име вашата притворна вѣжливостъ.

Отбѣгвайте, прочее, да се прѣструвате, че ужъ сте вѣжливъ и любезенъ, а бѣдете винаги искрено тикива, а най-вече у дома си.

Обноски къмъ бащата.

Недѣйте забравя никога, че вие сте винаги дѣте за вашия баща. Останете си къмъ него и за него на двадесетъ години такъвъ, какъвто сте билъ на петъ, на десетъ и т. н. години. Еманципацията на дѣтето не му дава право да мисли, че то не е длъжно да се отнася къмъ баща си съ най-коректна вѣжливостъ, даже и когато това дѣте стане старецъ на шестдесетъ години. Викторъ Хюго ни дава единъ много трогателенъ примѣръ за това въ съчинението си *Burgraves*. Единъ прадѣдо, натегналъ отъ години, казва на сына си, който също билъ вече почти осемдесетъ годишенъ дѣдо: „Мълчи, младо дѣте“, и, когато дѣцата му се осмѣлятъ да поиздигнатъ гласа си, той имъ казва:

„Кой смѣе тамъ да говори, когато азъ заповѣдвамъ да се мълчи?!“

Бащата винаги си има правата, той никога не ги губи, ама никога, чуите добръ, млади хора! . . . Прочее, бъдете му винаги покорни, почитайте го и бъдете вѣжливи и любезни.

Има ли баща ви мнѣния противни на вашитѣ, не се прѣпирайте, за да оборите неговитѣ, и даже ако вашитѣ мнѣния и да сѣ съвършено прави, никога не се опитвайте да му доказвате, че той нѣма право.

Гледайте прѣзъ прѣсти на неговитѣ слабости, ласкайте неговитѣ вкусове, даже ако и въ ущърбъ на вашитѣ; не червете се отъ неговитѣ грѣшки, а се грижете, до колкото се може, да ги ограничавате. Когато той говори, умѣйте винаги да мълчите, а въ разговоръ не го докачайте, не укорявайте онова, което той прѣдпочита, нито неговитѣ отврѣщения, приятелства и умрази. Съ една рѣчь, давайте му винаги право, даже и съ вашето мълчание въ нужда.

Ако баща ви обича да играе на нѣщо подиръ обѣдъ съ васъ, направете му туй удоволствие. Обича ли да печели въ играта, гледайте вие да губите. Ако ли вие печелите, мимо вашето желание, постъпвайте стѣй, щото баща ви да не бѣде разгнѣвенъ. Това не е много мжчно. Има една пословица, която казва: „Чистото злато рѣжда не хваца“. Пушите ли — никога не пушете прѣдъ баща си, освѣнъ ако той ви разрѣши. Ако ли той не пуши, лишете се отъ туй удоволствие, та да го не тровите съ вашата цигара, даже и да иматера зрѣшение за това. Пушекътъ на тютюня е нетършимъ въ единъ апартаментъ, още по-вече за този, който не пуши.

Най-послѣ бъдете угодливъ, кроткъ, почитателенъ безъ прѣструвки и съ чистосърдечность.

Нека резюмираме тия си бѣлѣжки.

Дѣтето—на каквато възраст и да е то, трѣбва винаги да обича баща си. Ако подчереваме тая дума, то е съ умисль, и скоро ще видимъ защо. Ние винаги трѣбва да се съобразяваме съ вкусоветѣ на баща си, винаги да гледаме да отбѣгваме да му противорѣчимъ, да се интересуваме за неговитѣ желаня и да го развличае, особено прѣзъ старческата му възраст и въ скърбитѣ му; съ радостъ и готовность да му отстъпваме въ всичко, да жертвуваме личнитѣ си удо-

волствия за него, да отстраняваме от неговата боязлива нѣжност и най-дребнитѣ безпокойства и да обърнемъ всичкото си внимание къмъ ония дѣйности, отъ които само може да зависятъ щастieto и живота на баща ни.

Вовенаргесъ е казалъ: „Прѣди всичко човѣкъ трѣбва да бѣде човѣкъ, за да бѣде и добъръ баща, и, ако не е добъръ човѣкъ, мъчно е да бѣде и добъръ синъ“.

Едно дѣте не трѣбва само да обича и почита баща си, но и да му бѣде всецѣло прѣдадено въ всички нещастия или злочестивия. Да се жертвуваме за тия, що обичаме, е твърдѣ лесно нѣщо за добритѣ сѣрдца. И азъ единствено къмъ тѣхъ се обръщамъ. Злонамѣрнитѣ натура, както егониистичнитѣ, нѣма какво да видятъ въ тия прѣдписания: тѣ се задоволяватъ само съ една коректна вѣжливостъ, безъ да се усѣщатъ, че иматъ нужда и да обичатъ.

Обноси къмъ майката.

По това нѣма какво да се каже, освѣнъ да се повтори казаното за бащата, обаче, необходимо е, щото дѣтето да бѣде винаги деликатно въ своитѣ обноси къмъ майка си. Трѣбва да избѣгва каквито и да било докаченя; да гледа, колкото се може повече, да ѝ услужва и да затвърди прѣдаността си къмъ нея.

Да се грижи човѣкъ и за най-малкитѣ нужди и желаня на майка си, това не е ли една до нѣмай какдѣ приятна и лесна длѣжностъ? При това, тази длѣжностъ трѣбва винаги да бѣде изпълнявана на драго сѣрдце. Прочее, ще се намѣри ли дѣте, до толкова безобразно, щото да не поиска да даде и цѣлото си сѣрдце на майка си? Кое е онова злѣ възпитано дѣте, което да не бѣде вѣжливо и почиттелно къмъ нея?

Въ всички обстоятелства на живота си ние не трѣбва да забравяме майка си.

Уви! колко често се сѣщатъ такива синове и дѣщери, които, като се оженятъ, забравятъ, че въ напуснатата стѣ тѣхъ кѣща, дѣто сж били отгледани и възпитани, хранени и обличани, дѣто сж се научили да се молятъ и работятъ, — синове и дѣщери, които сж забравили, казвамъ, че сж оставили въ неволя една обична и прѣдана тѣмъ майка, която и отъ далечъ непрѣстанно бди пакъ за тѣхъ и надъ тѣхъ!

Тукъ нито му е мѣстото, нито цѣкъ и можемъ да се впуваме да разправаме, кой човѣкъ е съ добро сърдце. Напротивъ, ние тукъ ще посочимъ само нѣкои уроци за приличие, уроци за онази интимна вѣжливостъ, която само античнитѣ патриархални прави на нашитѣ бащи сж могли да въздигнатъ въ цѣла религия, която, за жалость, днесъ се е прѣвѣрнула просто въ една твърдѣ ординарна (обикновена) длъжностъ. А тая толкожъ очарователна вѣжливостъ, присѣдинена къмъ 'любезността, съвсѣмъ лесно може да се съблюдава.

До когато дѣтето е подъ закрилата на майка си, ангелтъ-пазителъ на сѣмейството, то трѣбва да я поздравлява съ цалуванитѣ си, било сутринъ, кога става, било вечеръ, кога си лѣга. Думитѣ: *добъръ вечеръ, добъръ день, спа ли добръ, лека нощъ, мила, обожаема, майко* на прѣвъ погледъ, ако и да ни се виждатъ до нѣйдѣ банални, сж фрази, поразителната чоравностъ на които не може да не покърти душата, да не развълнува сърдцето, особено кога излизатъ тѣ мило изъ невиннитѣ устица на дѣтето. Даже минутното замлъкване, ако е изразително, често пѣти бива прѣдпочтително. Нѣкои даже, навикнали да се стѣсняватъ, на често отбѣгватъ да кажатъ на майка си „благодаря“, ала тѣ съ това много грѣшатъ.

Кога влизате или излизате изъ къщи, винаги поздравлявайте майка си, прѣдизвѣстявайте я, че ще излизате, искайте отъ нея позволение, кога има да правите визита или да отидете негдѣ съ приятелитѣ си, и никога не се двоумете да жертвувате всѣко ваше удоволствие, кога има нужда да останете при майка си, щомъ тя ви помолила, особено ако е сама или болна.

Винаги отстъпвайте на майка си най-хубавото мѣсто. Кога сте на файтонъ, въ театръ, ва трапезата, винаги ѝ подавайте рѣка, за да я подкрѣните и не я оставяйте да носи сама по улицата покупки или друго нѣщо.

Никога не пушете прѣдъ нея, на било то въ салона, при нея, или цѣкъ когато сте на разходка заедно.

Обноси къмъ най-близкитѣ роднини.

Вѣжливъ, любезенъ, услужливъ къмъ баща си и майка си, вие сте длъженъ сжщо тѣй да се отнасите и къмъ най-близкитѣ си роднини.

Старостъта има винаги право да изисква отъ васъ не само да я почитате, но и да ѝ бждете прѣданъ, а още повече, когато се случи старцитѣ да сж ваша баба или дѣдо. Само невъзпитанитѣ, развалені хора могатъ да се присмиватъ на старостъта и да я худятъ. Старостъта е достойна за почить: тѣлеснитѣ слабости сж достойни за състрадание.

Не е ли по-вече отъ глупава жестокость, когато нѣкои считатъ за удоволствие да се подиграватъ съ старостъта?

Ние сме длъжни съ всичко да помагаме на най-близкитѣ си роднини. Нека слушаме тѣхнитѣ мнѣния, плодъ на дълговрѣменна опитность, и нека отбѣгваме да ги паскърбяваме, понеже тѣ сж слаби, та и най-малкото наше противорѣчие за тѣхъ ще бжде голѣма тегота.

Не пропускайте, щомъ ви падне случай, да имъ направите нѣкоя наслада, тѣй като удоволствията имъ сж много малко, а наслажденията и приятноститѣ сж голѣма рѣдкость за тѣхъ.

И тѣмъ, както и на родителитѣ си, отсѣжвайте най-хубавото мѣсто, било то въ къщи, въ фойтоув или другадѣ. Когато сте съ тѣхъ на транеза, прѣдлагайте имъ най-хубавата часть отъ гостбата; кога играете съ тѣхъ, оставайте ги да мечелятъ; ако се смѣятъ, смѣйте се и вие; ако се прозѣватъ, обрѣщайте си главата на страна, като да ги не виждате и не ги събуждайте, кога спятъ. Четете имъ вѣстника или книгата, която четатъ, ако недвиждатъ. Изслушвайте тѣхнитѣ истории за минали врѣмена, ако и да ви ги повтарятъ дори и по десетъ пѣти. Боже, мой, не знаете ли, че старостъта говори несвѣство?! Щомъ е тѣй, слушайте ги, безъ да имъ се смѣете и безъ да се подигравате съ тѣхното несвързано говорене. Кога остарѣете, и вие ще бждете много благодарни, като ви се отплаща съ сѣщото.

Старцитѣ, колкото по-вече приближаватъ до гроба, толкова по-вече се нуждаятъ отъ нашата благосклонность. Обичайте, прочее, тия, които нѣматъ вече много врѣме ни да ви обичатъ, нито и да ги обичате.

Обноси къмъ братъ, сестра, братовчедъ и братовчедка.

Бернарденъ де Сешъ-Шеръ е казалъ: „По-голѣма и поискренна вѣжливость отъ братската на свѣта нѣма, и то

само тогава, когато братята сж много привързани единъ къмъ другъ, когато благосклонността и довѣрчивостта имъ сж безмѣрни“. Ето защо и младежитѣ въ никои случай да се не диспансиратъ отъ внимание и вѣжливостъ въ сношенията си. Благосклонната и любезна срѣща, маниери гълни съ услужливости и добрини, обезпечаватъ този съюзъ и напълно оправдаватъ думитѣ на поменатия поетъ. Обичайте се прѣди всичко и се търпете, помагайте си взаимно, никога се не прѣпирайте, нито си противорѣчете, умѣйте да си отстъпвате въ всѣка прѣпирня. Никакви дразнения, съперничества и несправедливости да нѣма между васъ. Братътъ трѣбва да отстъпва на сестра си: братовчедътъ — на братовчедката си. Отбѣгвайте отъ естествеността, която равенството установява. Естествеността води къмъ вулгарностъ, а разстоянието отъ вулгарността до грубостта е само една крачка.

Бъдете вѣжливи и въздържливи единъ къмъ други, ала това никога да не идва до гордостъ и прѣкаляване. Подобна вѣжливостъ, подкрѣпена отъ благосклонността, прави сѣмейния животъ и приятенъ, и милъ.

Въ нѣкои важни разисквания, довѣрвайте се на думитѣ и мнѣнията на вашитѣ най-близки роднини, на вашия баща или майка. Избѣгвайте всѣкакви доказания въ работи, дѣто играе интересътъ и служете си единъ-другиму за примѣръ въ взаимната благосклонностъ и незаинтересуваностъ.

Обноси къмъ дѣцата.

Бъдете винаги вѣжливи къмъ дѣцата. Това е прѣди всичко единственото срѣдство, съ което ще ги научите, и тѣ да бъдатъ вѣжливи къмъ васъ.

Най-главното е никога да ги не галите. Галеното дѣте е винаги, почти винаги, злѣ възпитано, и то само отъ прѣсилена нѣжностъ и доброта. Нетърпими за чуждитѣ хора и тягостъ за родителитѣ си, такива дѣца, непоправени въ природнитѣ имъ недостатѣци на врѣме, ставатъ обикновено лоши граждани и отвратителни баща въ сѣмейството си.

Такива именно сж ония дѣца, удивително хитри, както казва Жоржъ Сандъ, на които нѣкога се смѣха, и които съставляха удоволствието на вечеринкитѣ, гдѣто майкитѣ имъ ги довеждаха, като разкошъ прѣдъ свѣта, а цѣлата фамилия ги обсираваше съ цалувки; това сж ония дѣца, казвамъ, диво-

линтѣ и хитринитѣ на които по-сетнѣ се прѣвръщатъ въ недостатѣци, а недостатѣцитѣ — въ пороци. Тѣзи дѣца вече не сж дѣца, а язва за свѣта, язва за сѣмейството, неспособни да обичатъ, завистливи за всичко и на всички, ревниви, своеволни; тия дѣца, нѣкога много галени, днесъ ги биятъ съ камшикъ, а често и сѣвѣстѣта имъ ги бичува, но уви! твърдѣ късно е вече, за да се поправятъ, и тѣ нѣма по-лесно да докажатъ, колко и какъ сж ги галили родителитѣ имъ, освѣнъ ако отъ своя страна се погрижатъ да не гаятъ и тѣ своитѣ дѣца.

Прочее, нека оставимъ на страна тѣзи малки чудовища и разнитѣ тѣмъ подобни глупци. Ако сянъ ви не е въ класа си първъ, гледайте поне да не бъде послѣденъ. Добрата мѣрка въ този случай е неизбѣжна. Освѣнъ това, силнитѣ дѣца въ училището не биватъ винаги до толкозь честити въ живота, та за туй благоразумниятъ баща не трѣбва много-много да се сили да получи синъ му първа награда или похвала по латински, грѣцки или по другъ нѣкой прѣдметъ. Отъ друга страна, нѣкъ страшно тежко е за единъ баща, който е жертвувалъ и врѣме, и пари, за да стане синъ му докторъ на известни науки, да има синъ, който да не знае даже граматиката на родния си езикъ, нито нѣкъ правилно да говори и пѣше на него, — нѣща, за жалость, твърдѣ обикновени днесъ въ нашето общество.

Човѣкъ, който винаги е вѣжливъ, любезенъ и почтителенъ къмъ своитѣ, показва, че нѣкога е билъ добръ възпитано дѣте. Не остава, освѣнъ да се взрете въ физиономията и поведението на родителитѣ му, за да се убѣдите въ истинността на това. Така сжщо и за характеритѣ на единъ мъжъ, или на една жена лесно може да се сжди по характера на тѣхното дѣте.

Не желаемъ да държимъ проповѣди, ала въпрѣки нашата воля отъ края на перото ни се изплъзва една поува.

Да, това сж лонитѣ и нехайни бащи, кокетни майки, които отхранватъ злѣ възпитани дѣца. Сѣмейството е длъжно да дава примѣри отъ добродѣтели на дѣтето, а обществото длъжи примѣра на вѣжливостѣта.

Ако едно дѣте ви е непознато, не му говорете никога на *ти*. Така интимно никога не се отнасятъ благороднитѣ, възпитани хора. Ако сте непознатъ, никога не цалувайте ро-

зовитѣ бузички на бебето, що ви привличатъ въ рацѣтѣ на дойката или майка му: това е лошъ навикъ. Има майки, много ревниви, кога цалуватъ дѣцата имъ, — майки, които никога нѣма да ви простятъ за тази ви хитра кражба на майчината имъ любовъ.

Напротивъ, никога не се изказвайте прѣдъ родителитѣ, че дѣтето имъ е грозно или нетърпимо. Недѣйте се показва не-веселъ къмъ дѣтето, нито го отблъсквайте, ако съ нѣщо ви даже досажда: попрѣтърпете му, позалжете го. Кажете, че дѣтето е хубаво и позасмѣйте му се, за да го развеселите. Въжливостъта изисква и маска въ извѣстни случаи въ живота.

У дома си нѣма нужда да се отнасяте студено, твърдо и строго. Достатъчно е винаги да бъдете любезни и да се отнасяте почтено.

Отъ друга страна пъкъ глупавата строгостъ никога не принася ислаза на дѣцата. Твърдѣ голѣмата строгостъ много пѣти бива по-гибелна, отъ колкото голѣмата снисходителностъ. Трѣбва всѣкога мъренето да е справедливо и да се прави само тогазъ, когато има нужда отъ него. Пуснете малко юздитѣ на сина си. Не го приковавайте единствено къмъ себе си. Затваряйте си очитѣ, кога не искате да виждате, що прави той; отваряйте ги пъкъ, кога синъ ви не иска да го виждате. А вие, госпожо, бъдете снисходителна къмъ дъщеря си, не ѝ отказвайте извѣстни развлечения за нейния вкусъ и възрѣстъ, които не сж вечъ за васъ.

До като е още дѣте, пущайте я на малекитѣ празници съ нейнитѣ приятелки да прави малки разходки по полето: всѣко удоволствие ще бѣде добра почивка отъ трудоветѣ ѝ. Кога стане възрѣстна мома, водете я на балъ, ако наредбата въ него е по вкуса ви. Но каква ли полза има да правя прѣпорѣжки на една майка? Радостъта на дъщеря ѝ не е ли нейна радостъ? И може ли майка ѝ да се весели, кога е тя въ досада? Забранете на дѣцата си да четатъ вѣстници и романи. Вѣстникътъ самъ по себе си не би билъ гибеленъ, ако въ него нѣмаше фейлетони, съдебни разпри и разни скандали работи. Относително романитѣ, особено днесъ, трѣбва да ги запрѣтвяваме безъ разлика. Никога не водете дъщеря си на театръ, ако не познавате добръ шесата, която ще се играе и, безъ да искаме да бъдемъ абсолютни, ще кажемъ: колкото по-нарѣдко отивате тамъ, толкозъ по-добру би било.

Колкото пъкъ се отнася за сина ви — също правете добъръ изборъ както за отиването му въ театъра, тъй и за самитѣ пиеси. Избѣгвайте да го водите на фарсове, пародии и оперетки, които за него сж вѣдни: избирайте за него винаги ония пиеси, що възвишаватъ душата чрѣзъ хубавитѣ чувства, изказани въ тѣхъ. Цирковетѣ и концертитѣ сж единственитѣ публични мѣста, гдѣто безъ всѣка опасностъ може да се водятъ дѣцата. Има лоши зрѣлища, както и лоши книги. Трѣбва да се отстранява отъ очитѣ на дѣцата всичко, що може да ги запознава съ опасни идеи. Гледайте; щото дѣцата нищо да не четатъ безъ ваше знание, а за да ги улесните въ тоя навикъ, избѣгвайте да оставите на разположението имъ всѣко писано нѣщо, което не искате да четатъ.

Извъредно полезно е да се навикнатъ дѣцата да обичатъ да четатъ. Длъжностъ е на бащата и майката да образуватъ за дѣцата си библиотека съ отбрани книги, въ която да прѣобладаватъ поучителни съчинения по история, география и др. т. науки. Особено важно е да се навикнатъ дѣцата да четатъ сериозно четиво, отъ което и ще се развие у тѣхъ добъръ вкусъ, нѣщо, което не би могло да се постигне, ако имъ се дава да четатъ сами безразборно нѣща за разтуха.

Кога сте свободни, жертвувайте по нѣколко часа за тѣхъ, карайте ги да четатъ съ високъ гласъ и гледайте четеното да се изговоря грижливо, правилно и съ естественъ тонъ, условие, само при което е възможно дѣтето да се привиква правилно да чете.

Бащи, не ставайте никога другари на синоветѣ си. Това другарство е противно на всички ваши длъжности и като бащи случва се тъй, че благодарение на тази фамилиарностъ, на този навикъ, дѣтето бързо захваща да мисли за себе си много, дори да се смѣта равно на баща си, — у него изчезва всѣкаквъ респектъ, и тоя баща и синъ, бидейки другари, нищо вече не дължатъ по между си, и нищо ги не сближава. Синътъ въ никой случай не трѣбва да отбѣгва уважението къмъ баща си, слѣдователно, макаръ и несъзнателно, той вече нѣма да го почита, ако е съ него въ нѣкое събрание, въ кафене, въ театъръ, прѣдъ свѣта: бащата е направилъ отъ сына си простъ единъ свой другаръ. Въ дена, когато тоя баща ще поиска да наложи своята воля на сила си, той вече

нѣма да бѣде слушанъ, и никакъвъ цѣръ не може да се на-
мѣри за изкореняването на това зло, освѣтъ съ строги срѣд-
ства, мѣрки, за които, обаче, ще го осѣдятъ външнитѣ хора,
а освѣтъ това ще му се натѣква за тѣхъ и отъ самото му
сѣмейство.

Нѣма да говоримъ тукъ за майката и дѣщерата. —
Майчината любовъ не позволява никакво другарство. Прѣда-
ността на едната и невинността на другата се опозиратъ
естествено на това. Отъ майчината къща излиза такъвъ аро-
матъ на чистота и честностъ, прѣдъ които не можемъ да се
не поклонимъ и да замълчимъ.

Обноски между мъжа и жената.

За да може да царува въ сѣмейното огнище вѣжливостъ, сж-
щинското условие тукъ е, щото съпружескитѣ сърдца да си сим-
патизиратъ. Макаръ законътъ на контраститѣ да има въ до-
макинството извѣстно влияние, не трѣбва, обаче, да се довѣ-
рваме напълно на него. Характери, които подъ влиянието
на общността въ чувствата често си противорѣчатъ и се
оскърбяватъ, много нарѣдко правятъ съпрузитѣ честити. Лю-
бовта е единствениятъ стимулъ, върху който се базира вза-
имната снизходителностъ; любовта е, казваме, онова обая-
телно срѣдство, което *принуждава* съпрузитѣ да пазятъ по-
мелду си всички правила на вѣжливостта.

И като казахме *принуждава*, искахме да кажемъ, че
съпрузитѣ трѣбва да бѣдатъ напълно обладани отъ оная нова
похватностъ, която трѣбва да съществува между всѣки двѣ
любещи се сърдца, а то е именно, че тѣ трѣбва винаги да
сѣ готови да си отстъпватъ взаимно, макаръ че понѣка това
ще бѣде даже въ ущърбъ на тѣхния влусъ, на тѣхното че-
столюбие.

Съпрузитѣ сж длѣжни винаги да избѣгватъ всѣкакви не-
приятни натягвания, причиняюци паранявания, колкото бо-
лезнени, толкозъ и тежки.

Съпрузитѣ никога не трѣбва да се каратъ, нито да се
нараняватъ съ думи помежду си, съ тежки и горчиви прѣ-
цирни, нито да укориватъ единъ другиму нѣкои свои при-
родни недостатѣци или отъ друга нѣкоя нещастна случка.
Не трѣбва сжщо да се оскърбяватъ родителитѣ, когато не биха
устояли на думата си, или пъкъ ако не биха се отнасяли,

както трѣбва спрѣмо дома. Напротивъ, винаги трѣбва да съществува една голѣма благоприлична, приятна и мила интимностъ, една удвоена отъ респектъ и прѣданостъ любовъ.

Жената не трѣбва да забрави, че най-хубавото украшение на нейната корона е срамежливостъта (невинностъта). А пъкъ мъжътъ, отъ своя страна, не трѣбва да забрави, че, ако желае да запази почетъта, която му се дължи, трѣбва да третира жена си съ онова почитание, което светостъта на брачната връзка изисква и му налага.

Мъжътъ трѣбва да разбере, че е равенъ на жена си прѣдъ Бога и прѣдъ природата, и че ако се отнася къмъ нея, като началникъ, господарь и деспотъ, това показва, че той не е добръ възпитанъ.

Своенравната, бѣбрива и винаги сърдитата жена е цѣла рана за обществото и своитѣ, и какъ ще може тя да претендира за внимание, когато самата не дава никому никакво внимание. Не винаги е лесно да се поправи възпитанието на мъжа или жената, но сѣ пакъ е извѣстно, че съ кротостъ и добъръ примѣръ отъ страна на една или другия другарь може да се прѣмахнатъ извѣстни пороци, що врѣдятъ на спокойствието и достойнството на сѣмейното огнище.

Накксо: единъ мъжъ винаги трѣбва да бѣде добръ, кроткъ, любезенъ, твърдѣ свизходителенъ и благосклоненъ къмъ жена си и съ това ще я принуди да стане и тя достойна за това.

Ако жената споредъ закона е длъжна да се покорява на мъжа си, то и мъжътъ трѣбва да умѣе да направи да му се покоряватъ, безъ да има нужда да заповѣдва.

По нѣкогашъ любовта си заминава, ала любезностъта си остава, и, ако у васъ не гори къмъ избраната ви другарка оная любовъ, която обладава юношеското сърдце, нека у васъ поне да оцѣлѣе оная незаличима благосклонностъ къмъ нея, която едно добръ прѣдано сърдце трѣбва да има къмъ майката на дѣцата ви и къмъ другарката ви, която съ васъ заедно прѣкарва добритѣ и лоши дни.

Ето и нѣколко упѣтвания за женитѣ, съ които авторътъ, отъ когото ги заимаме, е създадъ една царица на сѣмейното огнище:

„Подчиненостъта и послушностъта сж истинскитѣ нейни уроци въ живота ѝ. Мирътъ и щастието сж нейната награда.

Нейният поглед да говори вѣжно, а срамежливостта да блѣщи на челото ѝ.

Нейното сърдце е хранилище на добротата, тя не позира зло въ другитѣ хора. „Честитѣ е она, който я има за жена, щастливѣ е и она, който ѝ казва *мамо!*“

„Тя прѣдсѣдателствува въ къщи, и мирътъ тамъ царува. Тя разумно заповѣдва, и всички я слушатъ и се покоряватъ.“

„Грижата за сѣмейството е единчкото нейно удоволствие. Благоразумното ѝ поведение прави честь на мъжа ѝ“

„Тя образува и създава духа на дѣцата си Нейнитѣ думи сѣ закопъ на тѣхната младостъ. Единъ нейнъ погледъ палага тѣхната послушность.“

„Трудоветѣ на мъжа ѝ се облекчаватъ отъ нейнитѣ съвѣти, нейнитѣ милувки ги правятъ дори приятни. Мъжътъ прѣдава всецѣло сърдцето си въ нейнитѣ обятия и сладостно приема нейнитѣ утѣхи. Скъпи я, пази я, ти, който си нейнъ мъжъ, като едно благословение, изиратено ти отъ небето. Нека твоето кротко поведение те направи милъ на пейното сърдце.“

„Тя сподѣля твоитѣ безпокойства, както и твоитѣ радости. Поправий съ добро грѣшкитѣ ѝ. Не изисквай съ строгость да ти се покорява. Повѣри тайната си на сърдцето ѝ. Съвѣтитѣ ѝ сѣ искренни. Не ще бѣдещъ изтъгавъ. Уважавай съпружеската вѣра, защото твоето и нейното щастие зависятъ отъ нея.“

„Ако вѣдкава съзрѣбъ или болестъ я палегне, нека твоята вѣжностъ облекчи болката ѝ. Имай винаги прѣдъ видъ вѣжността на нейния полъ, крѣхкостта на тѣлото ѝ, и не бѣди твърдѣ строгъ къмъ слабоститѣ ѝ, а си спомнай за собственитѣ си несвършенства“.

Оная жена или она мъжъ, които би се стремили да слѣдватъ горнитѣ уцѣтвания и да приличатъ на тоя портретъ, биха били доста близо до свършенството. Ние не искаме толковъ. Достатъчно е всѣко сѣмейство да черпи отъ тия правила това, което може да му донесе взаимно щастие.

Освѣиъ това, сѣществува въ интимни обноски, които ги наричатъ дѣтински глуности, и които несправедливо ги прѣнебрѣгватъ. Колко мъже има, които не благоволятъ да казватъ добъръ дѣнь или добъръ вечеръ. Тѣ мислятъ, че това не имъ бърка да ги обичатъ, но не сѣ прави. По-вѣроятно

е, че жената би желала да вижда мъжа си вѣжливъ къмъ нея дори до най-дребнитѣ обстоятелства на тѣхния общъ животъ.

Кога жена ви си напустне работата, за да ви намѣри гърпата или вѣстника и пр., едно „благодаря“ мъчно ли е да се каже? На трапезата ви служи или ви поставя чиния, вие отговаряте „не искамъ“, а защо не прибавите и едно благодаря? Тя излиза — „до виждане“ казва ви, — вие поклатите глава, безъ да ѝ отговорите. Вѣжливо ли е това? Ще ми се възрази, че дѣтинщина е да се прави тая заблѣжка, и че хора съ добро възпитание не се нуждаятъ отъ нея. Е добръ! Азъ пъкъ поддържамъ, че въ домакинствата, като изстива любовта, тази банална вѣжливостъ не ли е, която поддържа добритѣ отношения?

Сигурни ли сме за единъ день, за единъ часъ, за една минута на тоя свѣтъ? Тогава защо да се раздѣлимъ безъ едно „до виждане“, което между хора, които се обичатъ, е още една любезна дума? Ето единъ анегдотъ между многото хиляди:

„Господиѣтъ И. П., рисувачъ, пада на улицата мъртавъ, поразенъ отъ ударъ въ сърдцето. Донесятъ го при жена му мъртавъ. Какво отчаяние! . .

И изливающа всичкитѣ си сълзи, знаете ли скърбта, която правѣше нейната тѣга още по-жестока, и която излизаше всѣка минута отъ съкрушената душа на бѣдната жена?

Ето коя е:

„И не ми каза той поне „сбогомъ“, когато си излѣзе тази сутринъ!“.

Това ни напомнюва друга една неотдавнашна случка: единъ младъ кладеничаръ излиза изъ къщи една сутринъ много рано. Много бърза работа го очаквала въ града Х., и той трѣбваше да влезне въ единъ провалетъ кладенецъ. Тръгва. Жена му и дѣтето му спѣли. Той не ги събужда. Но едва що излѣзълъ, съвѣстѣта му почнала силно да го гризе. Той се връща изново въ къщи. „Жено! — вика той, — прѣгърни ме и до виждане. Както виждашъ, не знамъ, какво прѣдчувствие ме обзима; ако не бѣхъ те прѣгърналъ, азъ бихъ тръгналъ нещастенъ“. Слѣдъ два часа клетиятъ издъхналъ въ кладенеца, и самата му жена ни разказа тая послѣдна подробностъ отъ живота на тѣй внезапно прѣкъснатото домакинство.

Мъже, бъдете особено любезни. Не стига, напиримѣрь, да правите подаръци на женитѣ си, а трѣбва да се взирате още въ полезността на тия подаръци. Подарите ли една шапка? Ахъ, мѣла ми, колко ти прилича! — Тази похвала, извѣстно е, ще ѝ причини удоволствие.

Ако сте влѣзли въ къщи уморенъ отъ дневния трудъ, а жена ви се намира въ досада по причина на вашето отсъствие и е проектирала една разходка, бързо забравете вашата умора, за да ѝ бъдете приятелъ, като я изведете на разходка.

Ала жената би била още по-вече любезна, ако, отгадвайки умората на мъжа си, се откажеше, за да му бъде приятна отъ удоволствието на разходката.

Любезенъ мъжъ е она, който никакви развлечения не прави безъ жена си, а любезна жена пъкъ е таа, която задължава по нѣкога мъжа си да прави безъ нея нѣкое развлечение.

Мъжътъ винаги трѣбва да гледа да избѣгва да усвоява лоши навици като, напр., да отива всѣка вечеръ по кафенета или въ събрания да чете вѣстника си, кога обѣдва или вечери, или пъкъ да има свършено свободни разговори съ приятелитѣ си въ присъствието на жена си. А жената не трѣбва да говори прѣдъ мъжа си за кухня, или за парцали и др. дребуции съ слугинитѣ или приятелкитѣ си. Ако ли пъкъ прави това, то да става съ извѣстна прѣдпазливостъ.

Нека свършамъ това съ слѣдното: мъже, не се притѣснявайте взаимно, имайте довѣрие помежду си, бъдете винаги въ еднакво весело разположение, любезни и приятни въ отношенията си и, ако нѣкога нѣкой облакъ се появи въ хоризонта на вашето домакинство, нека разправиятѣ ви, колкото и леки да бъдатъ, никога да не ставатъ въ присъствието на дѣцата и слугитѣ ви. Нека едно разискване се не обръща никога въ прѣспирня. Имайте взаимна вѣра единъ другиму. Отстранявайте всѣкаква злѣ поставена ревнивостъ, бъдете прѣдани и снисходителни помежду си, — ето принципалнитѣ правила на домакинския законникъ.

Обноси къмъ приятелитѣ.

Членъ единствененъ.

Приятелството, прѣди всичко, трѣбва да бъде една про дължителна размѣна на взаимни отстъпки и привѣрзаности.

Ето защо между хора от една и съща професия, съ еднакъв характер, от еднакъв свѣтъ, много нарѣдко се срѣщат истински приятели.

Често казватъ, че не трѣбва да се стѣсняваме прѣдъ приятелитѣ си. Това е глупостъ, и азъ не разбирамъ, защо трѣбва да се третира единъ приятел по-малко добръ, отъ нѣкой непознатъ.

Какво? Вие обръщате по-вече внимание, когато нѣкой за пръвъ пътъ дойде при васъ, а почти не обръщате внимание на свои приятели. Ако има да се извършва една ангария, или да се земе едно лошо мѣсто, то е вашия приятел, който ще извърши ангарията и ще земе мѣстото. И ако ви се направи натѣкване за това, ще възразите: „защо да се притѣснявамъ прѣдъ приятеля си?“ Съ една дума, не казвайте на приятеля си, освѣнъ кога той самъ иска да му кажете, или ако има реална полза да го запознаете съ опова, що той игнорира, но съ условие да го не докачите. Най-послѣ, ако обичате, третирайте го безъ стѣснение, ала винаги благосклонно.

Отношенията между приятели се запазватъ добръ само съ вѣжливостъ и любезностъ. Суровитѣ обноски ги каратъ да изстиватъ къмъ васъ и често пъти ги охлаждаватъ къмъ всичко. Истинскитѣ приятели сж рѣдкостъ, и водими отъ този още по-силенъ мотивъ, за да ги не изгубимъ никога, не трѣбва да сме щедри и да даваме всѣкому това свето име. Приятелството не е другарство. Единъ другаръ не е, освѣнъ приятел, който прѣминува живота ви, безъ да се спре при него, а приятельтъ си остава такъвъ до смъртъта ви. Казватъ, че между женитѣ има твърдѣ малко приятелство. Прѣди всичко това е една поетическа фикция и нищо по-вече, тъй като приятелство между мъжа и жената съществува и има свой *raison d'être*. Върху това скоро ще по-оворимъ.

Въ вашитѣ приятелски сношения спомняйте си, че фамилярността всѣкога трѣбва да се придружава отъ извѣстно чувство на резерва и взаимни внимания. Вѣжливостъта винаги трѣбва да царува между равни хора, а пъкъ церемонияла на тази вѣжливостъ е доволно простъ. Прѣдпазливи маниери, откритъ и радушенъ приемъ, думи пълни съ благосклонностъ и съвършена снизходителностъ.

Размислете, прочее, върху тия думи на Боастъ: